

tevârî 'alâ terâcimi ebvâbi'l-Buhârî (Küveyt 1407/1987) ve Ali Hasan Ali Abdülhamîd tarafından *el-Mütevârî 'alâ ebvâbi'l-Buhârî* (Beyrut 1411/1990) adıyla yayımlanmıştır. 3. *et-Teyşîrü'l-'acîb fî tefsîri'l-ğarîb*. Kur'ân-ı Kerîm'deki garîb kelimeleri açıklayan manzum bir eser olup Süleyman Mollaibrahimoğlu'nun tahki-kiyle neşredilmiştir (Beyrut 1994). 4. *el-Bahrü'l-kebir fî bahşi (nühabi)'t-tefsîr*. Zerkeşî'nin *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Şur-ân*'ının kaynakları arasında yer alan ese-rin (meselâ bk. Zerkeşî, I, 86, 267, 442; II, 57, 58; III, 16, 278, 279) bir nüshası Gotha Kütüphanesi'nde (nr. 534), Bakara sûre-sinin 253. âyetinden Nisâ sûresinin başı-na kadar gelen 158 varaklık bir nüshası da Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de (Hidîviyye, nr. 60) kayıtlıdır. 5. *Tahrîrû't-tenzîh ve tahzîrû't-teşbih*. Müşebbihe ve Muattıla'ya reddine mahiyetinde olup bir nüsha-sı Berlin'de Staatsbibliothek'te (Ahlwardt, VII, 530-531; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 738), diğer bir nüshası da Halep'te (Mek-tebetü'l-medreseti'l-Osmâniyye er-Rizâ-iyye, nr. 577; bk. *el-Müntehab mine'l-mah-tûâtî'l-'Arabiyye*, IV, 223-224) bulunmak-tadır.

İbnü'l-Müneyyir'in kaynaklarda adı ge-çen diğer eserleri de şunlardır: *Muhta-sarû't-tehzîb li'l-Begavî*, *Dîvânü huṭab* ('*Ukûdû'l-cevâhir 'alâ ecyâdi'l-menâbir*), *Esrârü'l-esrâr*, *ez-Ziyâ'ü'l-mütele'li'ü fî ta'ayyûbi'l-İhyâ' li'l-Ğazzâlî*, *Tefsîrû ḥadîşî'l-İsrâ*, *el-İktifâ fî fezâ'il-i-Muş-tafâ*, *Menâkıbü's-Şeyḥ Ebi'l-Kâsım b. Manşûr el-Ğabbârî*.

BİBLİYOGRAFYA :

Safedî, *el-Vâfi*, VIII, 128; Kütübî, *Fevâtü'l-ve-feyât*, I, 149; Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 86, 267, 442; II, 57, 58; III, 16, 278, 279; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzhzeb*, I, 243-246; İbnü'l-Furât, *Tâ-rîḥ* (nşr. K. Züreyk – Neclâ İzzeddin), Beyrut 1939, VIII, 12; İbn Nâsirüddin, *Tavziḥu'l-müştebih* (nşr. M. Naîm el-Araksûsî), Beyrut 1414/1993, VIII, 289-290; İbn Tağrıberdî, *ed-Delîlû's-Şâfi 'ale'l-Menheli's-şâfi* (nşr. Fehîm M. Şeltût), Ka-hire 1399/1979, I, 86; a.mlf., *en-Nücümü'z-zâ-hire*, VII, 361-362; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 384; a.mlf., *Hüsnü'l-muḥâḍara*, I, 316-317; Dâ-vûdî, *Ṭabakâtü'l-müfessîrin* (Ömer), I, 88-90; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 112-113; Keşfü'z-zunûn, I, 82, 136, 517; Ahlwardt, *Verzeichnis*, VII, 530-531; *Fihristü'l-kütübî'l-'Arabiyyeti'l-mahfûza bi'l-Kütübḥaneti'l-Hidî-viyye*, Kahire 1310/1892, I, 130; *Hediyetü'l-'arifîn*, I, 99; *İzâhu'l-meknûn*, I, 166; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, I, 188; Brockelmann, *GAL*, I, 346, 529-530; *Suppl.*, I, 509, 738, 748; *el-Mün-teḥab mine'l-mahfûṭâtî'l-'Arabiyye fî Haleb*, Beyrut 1407/1986, IV, 223-224; "İbn Müney-yir", *DMBİ*, IV, 710-711.

SÜLEYMAN MOLLAİBRAHİMOĞLU

İBNÜ'L-MÜNKEDİR

(ابن المنكدر)

Ebû Abdillâh (Ebû Bekr) Muhammed
b. el-Münkedir b. Abdillâh
el-Kureşî et-Teymî
(ö. 131/748)

Hadis ve kıraat âlimi, zâhid.

Medineli olup 60 (679) yılı civarında doğduğu zikredilmiştir. Hz. Âişe'nin dayı-sı olan babası Münkedir sahâbidir; ancak onun sahâbi olmadığını söyleyenler de bu-lunmaktadır (İbn Abdülber, III, 533). Am-cası Rebîa, kardeşleri Ebû Bekir ve Ömer Hicaz bölgesinin tanınmış fakihlerinden-dir. Münkedir'in Hz. Âişe'den yardım iste-diği, onun verdiği para ile satın aldığı câ-riyeden Muhammed, Ebû Bekir ve Ömer adlı oğullarının dünyaya geldiği kayde-dilmektedir. İbnü'l-Münkedir Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyr, Esmâ bint Ebû Bekir, Câbir b. Abdullah, Enes b. Mâlik gibi sahâ-bîlerden, Urve b. zübeyr ve Saîd b. Mü-seyyeb gibi tâbîlerden rivayette bulu-nurken kendisinden rivayet edenler arasında oğulları Yûsuf ve Münkedir'-le Zührî, Eyyûb es-Sahtiyânî, Ebû Ha-nîfe, Süfyân es-Sevrî, Mâlik b. Enes gi-bi âlimler vardır. Güvenilirliğinde ittifak edilen ve aynı zamanda ileri gelen kıraat âlimlerinden biri olan İbnü'l-Münkedir'in 200'den fazla mûsned hadis rivayet etti-ği kaydedilmekte olup bunlardan bazıları *Kütüb-i Sitte*'de yer almıştır. İbnü'l-Mün-kedir'in dünyaya değer vermediği, ikram-da bulunmayı sevdiği, fakirleri himaye etti-ği belirtilmiş, İmam Mâlik onu insan-ların en âbidi ve zâhidi diye övmüştür. Zâ-hid kişiliğiyle tanınan Ebû Sahr el-Eylî ile her yıl hacca giden İbnü'l-Münkedir 131'-de (748) vefat etti. 130 yılında öldüğü de kaydedilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Ṭabakât*, VII, 519-520; a.e.: *el-Mütemmim*, s. 188-198; Buhârî, *et-Târîḥu'l-ke-bîr*, I, 219-220; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâse), s. 461; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîḥ*, I, 656-660; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*, VIII, 97-98; İbn Hibbân, *eş-Şikât*, V, 350-351; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 146-158; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, III, 533; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 503-509; Ze-hebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, V, 353-361; a.mlf., *Teg-kîretü'l-ḥuffâz*, I, 127-128; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, Beyrut 1412/1991, V, 302-303; X, 317-318; XI, 422-423; Süyûtî, *Ṭabakâtü'l-ḥuffâz* (Ömer), I, 51; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, I, 177-178; Abdülğaffâr Süleyman el-Bündârî v.dğr., *Mev-sû'atü ricâlî'l-kütübî'l-tis'a*, Beyrut 1413/1993, III, 468.

MEHMET GÖRMEZ

İBNÜ'L-MÜNZİR el-BAYTÂR

(ابن المنذر البطار)

Ebû Bekr b. Bedriddîn
el-Münzir el-Baytâr
(ö. 741/1340)

Kâmilü's-şınâ'ateyn adlı
eseriyle tanınan müellif.

Mısır Memlûk sultanlarından el-Meli-kü'n-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un mî-râhuru ve başbaytarıdır (sâhibü'l-hayl). Hayatı hakkında bilgi bulunmamakta, sa-dece 709'da (1309) doğup 741'de (1340) öldüğü ve babası Bedreddin'in de bir bay-tar olduğu bilinmektedir (Sarton, III/1, s. 828).

Kâmilü's-şınâ'ateyn fi'l-baytara ve'z-zertâka (*Kâşifü hemmi'l-veyl fî ma'rifeti emrâzi'l-hayl*), el-Melikü'n-Nâsır Muham-med adına yazıldığı için *Kitâbü'n-Nâsîrî* diye meşhur olmuştur. İbnü'l-Münzir'in bu kitabı daha önceki eserlerden derle-diği, bunu yaparken de büyük ölçüde III (IX) veya IV. (X.) yüzyılda yaşamış İbn Ahî Hizâm (İbn Ebû Hazzâm [?]) adlı bir şahsın *Kâmilü's-şınâ'ateyn (el-baytara ve'z-zertâka)* adlı çalışmasından faydalandığı ve eserin ikinci adının zaman içerisinde müstensihler tarafından verildiği ileri sü-rülmektedir (*El²* [İng.], III, 890). O döneme kadar atlar hakkında yazılmış en düzenli ve en geniş kapsamlı eser olan kitap, da-ha sonra bu konuda Avrupa'da kaleme alınan benzerlerine de kaynaklık etmiş-tir. Yazar faydalandığı ilim adamlarının adlarını verirken Hermes, Hipokrat, Aris-to ve Câlînûs'u bu ilmin mütekaddimî-ninden İbn Ahî Hizâm ile çağdaşı Ya'kûb b. İshak el-Kindî'yi de müteahhirînden gösterir.

Kâmilü's-şınâ'ateyn çeşitli alt başlık-lar taşıyan on bölümden (makale) mey-dana gelmiştir. Cihadla ilgili âyetler, at-lar hakkındaki hadisler ve Arap şiirin-den bazı örneklerle başlayan eser ardın-dan atların bedenî yapıları, huyları, soy-ları gibi tanıtıcı bilgilere ve at hastalıkları ile bunların tedavilerine geçer. Verdiği bil-giler arasında Mısır, Bizans, Hindistan, Avrupa ve Mağrib başta olmak üzere çe-şitli bölgelerde atlara vurulan damgala-rın motifleri birer tarihî belge niteliğİN-dedir (görüntü için bk. *DİA*, V, 280). İnek, koyun gibi diğer evcil hayvanlardan da söz eden kitapta at hastalıkları açıklanırken belirtileri, sebepleri, tedavi yolları ve ko-runma usulleri ele alınır, hastalıklarla ha-va durumu ve mevsimler arasındaki iliş-

kiye dikkat çekilir. Eser ayrıca çevre eğitime ve çevrenin hastalığının yayılmasındaki tesirine işaret etmesi, koruyucu hekimliğin esaslarını açıklaması ve gerekli at gıdalarını hazırlama hususunda tariflerde bulunması bakımlarından dönemindeki Batılı ilim adamlarını çok aşmıştır. Hayvanların zehirlenmesi konusunu da işleyen müellif zehirlenme sebeplerini, tedavi ve koruma yollarını gösterir. Müellifin 722'de (1322) kendi hattıyla Sultan Muhammed b. Kalavun'un kütüphanesi için yazdığı 151 varaklık nüsha Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir (III. Ahmed, nr. 1956; Türkiye ve dünya kütüphanelerindeki diğer nüshalar için bk. *Kâşîfû hemmî'l-veyl*, neşreden giriş, s. 17-19; *Kâmilû's-şînâ'ateyn*, neşreden giriş, I, 65-67).

Kitabın at hastalıklarının tedavisiyle ilgili altı, yedi, sekiz ve dokuzuncu bölümleri, 1090 (1679) yılında Muhammed b. Çerkez tarafından *Baytarnâme* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3575). A. Perron, eseri diğer bazı kitaplardan yaptığı alıntılarla birlikte Fransızca'ya çevirip geniş bir mukaddime ile birlikte üç cilt halinde yayımlamıştır (*Le Nâcéri: La perfection des deux arts ou traité complet d'hippologie et d'hippiatrie arabes*, Paris 1852-1860). Joseph Freiherr von Hammer-Purgstall, "Das Pferd bei den Arabern" başlıklı çalışmasında (*Denkschriften der Kaiserliche Akademie der Wissenschaften zu Wien*, VI [1855-1856]) Perron'un mukaddimesini tenkit etmiş, Reinhard Froehner de tercüme açısından Arapça'sının yetersizliğini ve meslek bilgisinin eksikliğini ("Das Nacerische Buch", *Archiv für Tierheilkunde*, sy. 60 [1929], s. 362-375; *Die Tierheilkunde des Abu Bekr İbn Bedr*, Leipzig 1931; *ISIS*, sy. 20, s. 523) ağır bir dille eleştirmiştir. Abdurrahman ed-Dekkâk, kitabın ilk dört makalesini Fransızca tercümeleriyle birlikte (bk. bibl.), Abdurrahman İbrîk de eserin tamamını iki cilt halinde (bk. bibl.) yayımlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Münzir el-Baytâr, *Kâşîfû hemmî'l-veyl fi ma'rifeti emrâzi'l-hayl ev Kâmilû's-şînâ'ateyni'l-baytara ve'z-zetâka el-ma'rûf bi'n-Nâşiri: (Kâshif hamm al-wayl fi ma'rifat amrâd al-hayl). Le decouvreur de l'importance des maux relativement à la connaissance des maladies des chevaux ou la perfection des deux arts traité complet d'hippologie et d'hippiatrie connu sous le nom "Al-Nâsirî"* (nşr. Abdurrahman ed-Dekkâk), Paris 1411/1991, neşreden giriş, s. 9-23; a.e.: *Kâmilû's-şînâ'ateyn fi'l-baytara ve'z-zetâka el-ma'rûf bi'n-Nâşiri* (nşr. Abdurrahman İbrîk), Halep 1413/1993,

neşreden giriş, I, 3-67; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1368, 1380; Brockelmann, *GAL*, II, 170; *Suppl.*, II, 169; Nihal Erk, *İslâm Medeniyeti Çağında Veteriner Tabâbette Gelişmeler ve Naserî*, Ankara 1959; a.mlf., *Veterinerlik Tarihi*, Ankara 1978, s. 83, 89; Sarton, *Introduction*, III/1, s. 828-830; J. Ruska - [F. Viré], "İbn al-Mundhîr", *EP* (İng.), III, 890-891; Kasım Kırbıyık, "Baytarlık", *DİA*, V, 279-280; Ebû'l-Hasan Diyânet, "İbn Münzir", *DMBİ*, IV, 701.

HİLAL GÖRGÜN

İBNÜ'L-MÜNZİR en-NİSÂBÜRÎ

(ابن المنذر النسابوري)

Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm

b. el-Münzir en-Nisâbü'rî

(ö. 318/930 [?])

Görüşleri etrafında

Münzirîyye adıyla bir mezhep oluşan müctehid âlim.

Ahmed b. Hanbel'in öldüğü (241/855) sıralarda Nişâbur'da doğdu. İlim tahsili için önce Kahire'ye, ardından Mekke'ye gitti ve burada yerleşti. Bekkâr b. Kuteybe, Zühîlî, Ebû Abdullah İbn Abdülhakem, İshak b. İbrâhîm ed-Deyrî, Ebû Ca'fer Muhammed b. İsmâîl es-Sâîğ ve Rebî' b. Süleyman el-Murâdî gibi âlimlerden hadis dinledi. Kaynaklarda fıkıh sahasındaki hocalarının isimleri kaydedilmemekle birlikte Şâfiî fakihlerinden ders aldığı belirtilmektedir. İbnü'l-Münzir'in mezhepler arası ihtilâfları ve bunların delillerini çok iyi bildiği, ilm-i hilâfa dair önemli eserlerinin bulunduğu ve sadece kendi mensuplarının değil muhaliflerinin de bu eserlerden müstağni kalamayacağı ifade edilmektedir. Ayrıca hadis, tefsir, fıkıh gibi ilimlerdeki birikim ve kabiliyeti sebebiyle "Harem-i şerîf şeyhi ve müftüsü" diye anılan İbnü'l-Münzir'in talebeleri arasında İbn Hibbân, İbnü'l-Mukrî el-İsfahânî, Ebû Tâhir Muhammed b. İbrâhîm el-İsfahânî ve Muhammed b. Yahyâ ed-Dim'yâtî gibi âlimler vardır.

Ebû İshak eş-Şîrâzî ile onu takip eden İbn Hallikân, İbnü'l-Münzir'in 309 (921) veya 310 (922) yılında öldüğünü kaydederse de Muhammed b. Yahyâ ed-Dim'yâtî'nin ondan 316'da (928) ders aldığına dair rivayete dayanan Zehebî bu tesbitin yanlış olduğunu belirterek İbnü'l-Kattân el-Mağribî'nin verdiği 318 (930) tarihini benimsemektedir (*Tezkiretü'l-huffâz*, III, 783). Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Belhî'nin İbnü'l-Münzir'den 315'te (927) Mekke'de *el-İknâf* adlı eserini dinlediğine dair kayıtlar da (Fâsî, III, 251) desteklenen bu görüş Safedî, Sübkî ve İbn Hacer el-Askalânî tarafından

esas alınmıştır. Ureyb b. Sa'd el-Kurtubî, onun 318 yılı Şâban ayının son Pazar günü (26 Eylül 930) vefat ettiğini bildirmektedir. Ziriklî'nin 242'de (856) doğup 319'da (931) öldüğüne dair verdiği bilgiyi hangi kaynaktan aldığı anlaşılamamıştır. Brockelmann'ın vefat tarihi olarak kaydettiği (*GAL*, I, 191; *Suppl.*, I, 306) 324 (936) yılı ise İbnü'l-Münzir gibi Ebû Bekir en-Nisâbü'rî künye ve nisbesiyle bilinen İbn Ziyâd en-Nisâbü'rî'ye aittir.

Zehebî, İbn Hacer el-Askalânî ve Süyûtî, İbnü'l-Münzir'in Mesleme b. Kâsım el-Endelüsî ile Ukaylî dışındaki âlimler tarafından sika kabul edildiğini söylemektedir. Rivayete göre Mesleme onun muteber bir râvi olmadığını, eserlerinde sahih ve müsned hadis yerine zayıf ve mürsel hadisleri kullandığını, ayrıca Ebû Hanîfe, Mâlik ve Şâfiî'ye atfettiği bazı görüşlere bunların kendi eserlerinde rastlanmadığını ileri sürmüştür. Ukaylî'nin İbnü'l-Münzir'i, bizzat görüşmediği Rebî' b. Süleyman kanalıyla Şâfiî'den hadis rivayet etmekle suçladığı, buna karşılık İbn Hacer el-Askalânî'nin de icâzet yoluyla nakilde bulunmuş olabileceğini söylediği haber verilmekteyse de İbnü'l-Münzir, Şâfiî'nin bazı kitaplarını Rebî' b. Süleyman'dan okuduğunu bizzat ifade etmektedir (*el-Evsaf*, I, 130). Ayrıca İbnü'l-Münzir'in biyografisi Ukaylî'nin zayıf râvilere tahsis ettiği *Kitâbü'd-Du'atâ'i'l-kebîr* adlı eserinde yer almadığı gibi yaptığı değerlendirmeler de aynı devirde yaşayan âlimlerin, aralarındaki rekabet yüzünden zaman zaman birbirlerine karşı takındıkları olumsuz tutumların bir yansıması olarak yorumlanmaktadır.

Süyûtî, Sübkî ve Zehebî gibi âlimler tarafından mutlak müctehid olduğu belirtilen İbnü'l-Münzir, Şâfiî'nin usulünü kullandığı için bu mezhep mensupları içinde sayılmış ve biyografik kaynaklarında yer almıştır. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî (ö. 380/990 [?]), kendi zamanında mevcut yirmi sekiz mezhep arasında Hanbeliyye, Râhuviyye, Evzâiyye ve Münzirîyye olmak üzere dört hadis mezhebinin adını saymaktadır (*Ahşenü't-tekâşim*, s. 37, 96), Yemen'de yaygın olan mezhepleri zikrederken de Meâfir bölgesinde İbnü'l-Münzir'in mezhebinin taklit edildiğini söylemektedir (a.g.e., s. 96). Bu bilgilerden İbn Münzir'in, bir yandan görüşleri etrafında müstakil bir mezhep oluşup çok dar bir çevrede bile olsa taklit edilirken öte yandan Şâfiî'nin usulünü kullanması sebebiyle Şâfiî mezhebi mensupları arasında sayıldığı anlaşılmaktadır.